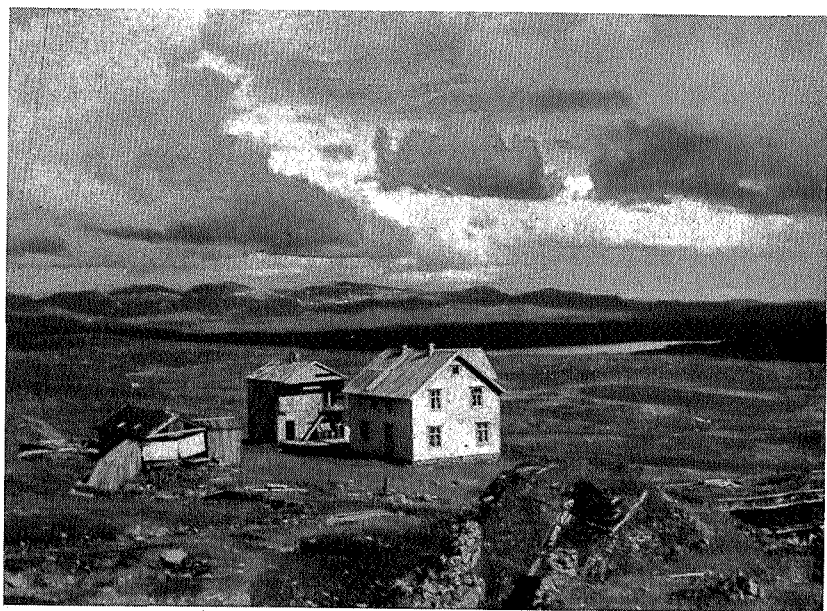

uker ifjor. Sivertsen, Grilstad & Co. kjøpte dr. Arnfinsens hytte ved Kvistingen, og ennå er Sivertsen fast søndagsgjest der.

— Noe av det beste ved fjellturene er å treffe fjellets eget folk, sier Brun og Sivertsen til slutt over kaffekoppen. — Vi er blitt kjent med fjellfolk overalt i Trøndelag og i andre strøk av landet også, og de er verdens hyggeligste mennesker. De har lært oss noe om gleden i livet og de har vært med på å knytte en sterk og varig forbindelse mellom folket i fjellet og oss som sliter gatene i den travle byen.

*Fra Kjøligruve. Fins det noe venere sted med vidt utsyn i Sylene, enn Kjøligruve?
Jeg glær meg hver morgen ved synet, enten det ligger snø på trappen eller ei.*

Aasta Handberg

PÅ KLOSTERGRUNN

Av Wilhelm Swensen

Hva er det som lar oss fornemme freden på klostergrunn? — Med tunge løvkroners vern over det som en gang var klostergård, med sus av minner over sunkne murer, med blomster av sjeldne arter mellom falne murbrokker hvor ennu myke ornamenter gir de døde stenene liv — slik ligger våre gamle klosteranlegg. Men fremmed for vår tid.

En tidsavstand på vel 400 år skulle en tro hadde slettet ut sporene av en idé som ble fremmed allerede ved det tidsskifte som reformasjonen skapte. Allikevel kommer eierfølelsen varsomt inn i det billede som minnene skaper.

I over 500 år hadde klosterlivet vært levende i vårt land, sprunget frem av en av de rikeste åndelige bevegelser som middelalderens kirkesamfund skapte. La være at de krav som klostersamfundet stillet ikke alltid ble fulgt — la være at klosterlivet i mange tilfeller gled ut og ble en karikatur av sin opprinnelige form, klosteridéen eide i sin grunntake så meget edelt og vakkert, så meget av offervilje og menneskelig forståelse, at minnet trer rent frem for oss. Høyverdig administrativ dyktighet sammen med klare bestemmelser bygget opp av erfaring om hva menneskene kan trenge, fromhet og offervilje i religiøs og menneskelig forstand, godhet og trang til sjelelig foredling bar disse samfund, som i den tid de oppstod formådde å virke som mentalhygienisk støtte for urolige sinn. Tidsånden var opprevet. Ekstase som kunne grense til hysteri

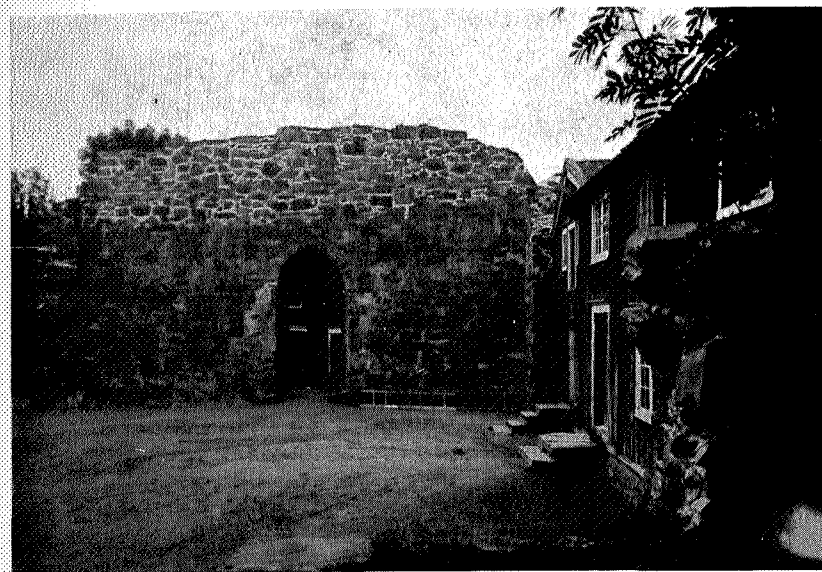

Nidarholm klostets segl

en bærende idé. Verdens fristelser skulle på denne måte overvinnnes. Men alle maktet ikke å leve etter de strenge regler og med dyp forståelse av den menneskelige naturs skrøpeligheit fikk ordensreglene etter hvert en tillempning som tok sikte på sunn beskjeftigelse. Gjennom dette vokste frem en rekke praktiske formål som klostrene tok opp. Hagedyrkingen er et av disse formål som hos oss har hatt stor betydning. Men fremfor noe ble dyrkning av vitenskapelige formål av uvurderlig betydning for samtiden. Bøker var en sjelden og ytterst kostbar herlighet. Klostrene tok opp et betydningsfullt arbeide i avskrivning av bøker så de kunne nå langt fler enn tidligere. Sammen med skrivearbeidet vokste interessen for den kunstneriske utsmykning av bokverkene, og med tidens sterkt åndelige innstilling formet det seg en dekorativ kunst av høyeste kvalitet.

Sammen med arkitekturen som i middelalderen fant uttrykk for fromheten og den religiøse trang — og også for ekstasen — blomstret de forskjellige kunstretninger som i klostrene fikk den nødvendige ro over arbeidet og som gjennom den religiøse

grep om seg og ga seg utslag i ekstreme virkemidler. Og sely om klostervesenet selv kan regnes til slikt ekstremt utslag, så kom det snart inn i ordnede og avklarede forhold. Klosterreglene bant ordenens medlemmer med strenge bestemmelser som kunne være vanskelig å opprettholde, så ga den faste rytme som dagen ble inndelt i en styrke. Ledemotivet var den religiøse øvelse. Bønnen ble innpasset i dagrytmen, og ved siden trådte kravet om askese inn som

Reins kloster. Kirken sett mot vest

Schrøder

offervilje gjorde det mulig å gjennomføre selv de største oppgaver.

Ved siden av vitenskap og kunst tok klostrene opp hjelpearbeidet blant syke og lidende. De sosiale oppgaver løstes gjennom oppofrende arbeide av munk og nonne.

Det er vel ikke minst gjennom den hjelp som kunne ytes i en tid hvor legekunsten ellers ikke kunne nå særlig langt ned i samfundslagene, at klostrenes bistand nådde inn til alle grener av samfundet, og det er denne barmhjertighetstjeneste som fylte så mange sinn med takknemlighet mot alle de munk og nonne som ble en bestanddel av det middelalderske samfund. Femhundre års gode gjerninger viskes ikke så lett ut. — Et av de eiendommelige trekk som fulgte klostervesenet var kravet om en særskilt drakt for nonne og munk. Særlig munkenes drakt — kutten — som den kaltes, er det verd å merke seg. Denne helt nøytrale og nøytraliserende drakt hadde vel fra først av som oppgave å slette ut det menneskelige preg. Man skulle ikke kjenne personen — bare gjer-

ningen. At det samtidig lå en fristelse i denne selvutslettelse er rimelig. Når munken trakk hetten over hodet, kunne han ikke kjennes, ikke skilles fra andre av samme broderskap. Stemmen kunne gjøres ukjennelig. Gjennom dette kunne kontakt med andre mennesker oppnås uten at en røpet sin egen personlighet.

Når man tenker på den psykologiske makt som lå i at en hel klasse i samfundet kunne skjule sin identitet og samtidig kunne øve påvirkning ved de kunnskaper de ervervet gjennom sin utdanning, er det ikke å undres over at den alminnelige mann fikk en skrekkblandet følelse av en ukjent kraft. På alle områder gjorde klostrene seg gjeldende — ennu lever en rekke navn som minner om dette, ord som knytter seg til klostrene, til munk og nonne.

Som så meget annet skyldes vel klostrene sin oppkomst møtet mellom øst og vest. Østen hadde gjennom sine religioner forlenget funnet frem til denne livsform for å kunne samle seg til kontemplasjon og åndelig vekst. På det gamle grunnlag fra Østen skapt nye former tilpasset Vestens mennesker, og sammen med kirkens fremgang fulgte klostrene.

Naturlig nok ble Trøndelag sete for en rekke klostre. St. Olavs helligdom var det kirkelige sentrum i Norden og klostrene ble en utfyllende faktor i kirkens arbeide.

En må ofte undre seg over den evne munkeordnene hadde til å finne høvelig plass for sitt kloster. De rent praktiske formål skulle tilgodesees, men også naturskjønnheten. Kanskje formådde også klostrene gjennom sitt virke og sin sans for orden og skjønnhet, å forlene omgivelsene med den fred vi ennu synes å fornemme når vi står ved de rester av bygninger som kan fortelle litt om fordums herlighet.

Rimelig nok kunne ikke alle steder oppfylle de stilte krav. Klostret kunne være knyttet til en bestemt hendelse, som ved anlegget på Selje, eller stedet ble valgt ut fra trangen til isolasjon.

Vårt eldste kloster — ikke bare i Trøndelag, men i vårt land — fikk sin plass på en holme like ut for St. Olavs by. Kanskje valgte man stedet ut fra strategiske hensyn — det skulle iallefall mot til å bygge der ute hvor byen hadde rettersted. Galgens uhyggelige profil stod svart mot natthimlen, svarte, skrikende fugler kretset

om stedet. Her ble hodene av Håkon Jarl og hans trell Kark satt på stake.

Med klosteranlegget har nok munkesang og røkelsesduft jaget all uhygge på flukt. Men vår tid kjenner intet til hvordan Nidarholm kloster var bygget. Opprinnelsen hevdes å være Knut den mektiges kirkepolitikk og klostret skal være anlagt 1028 — altså to år før Hellig Olavs fall. Den eneste rettledning gir et klostersegl som viser bildet av en rundkirke med fire tårn. Både kirken og tårnene

har spisse kegletak med korsprydde spir. Det er ytterst få spor som melder om klosteranlegget, og videnskapen har hårdnakket vegret seg ved å ville la seglets bilde av rundkirken knytte seg til en bygning på Nidarholm. Riktignok har man fremdeles en rundbygning der ute som går inn i det senere bygde festningsanlegg. Men disse murene har man ikke kunnet påvise å ha tilhørt noe eldre anlegg. Det må vel sies å være et underlig påfunn å tegne en rundkirke i klosterseglet, all den stund vi ikke eide noen annen rundkirke i landet før Olavskirken i Tønsberg ble bygget i 1190-årene.

Historien vet mer å fortelle om Munkholmen som vi nu kaller den. En av abbedene som het Bjørn, fikk tilnavnet Ritabjørn takket være sin skrivekyndighet. Han synes å ha vært en betydelig personlighet med rike evner som diplomat. Klostret var viet til St. Laurentius og tilhørte Benediktinerordenen som hadde i sine ordensregler at skrøpelige munk og nonne skulle bruke tiden til avskrivning av verdifulle skrifter. Også den berømte historiker og kunstnerisk begavede Matheus av Paris, der levet som munk ved et engelsk

Munk som ringer. Skulptur av Kristoffer Leirdal i Nidarosdomen.

kloster har sitt navn knyttet til Nidarholm, gjennom sin nyordning av klostret i midten av 1200-årene. Her levde den uhyggelig lemlestede konge, Magnus den blinde, den eneste norske konge som ble munk. Erttertiden har omhyggelig søkt å slette ut alle spor av klostret. Men ved den store nyregulering som Cicignon gjennomførte i 1680-årene, ble Munkholmen igjen knyttet til byen og til Nidarosdomen ved anlegget av den mektige Munkegaten som ble lagt etter forbindelseslinjen mellom domens sentraltårn og Munkholmen.

Inne i byen vokste klostrene frem ettersom kirkens makt steg. På Elgeseter ble det reist et Augustinerkloster. Navnet lever ennå i tilknytning til stedet og til gaten som løper forbi klostret. Erkebiskop Eystein rev ned Mariakirken som lå like ved domkirken og brukte bygningssteinene til å oppføre klosterkirken på Elgeseter.

Av og til har man ved gravning på stedet funnet rester fra bygningene og Schøning, som så klostereiendommen i 1770-årene, har tegnet et riss av kirken.

Ellers føler vi den nære kontakt med klostret i beretningen om hertug Skule som først søkte ly i skogen utenfor klostret og senere ble reddet ved at klosterbrødrene gikk i prosesjon gjennom skogen og der kledte Skule og hans hjelpere i kutter så de hemmelig kunne følge prosesjonen tilbake til klostret. Her fant han sin død da hans fiender overmannet klostret og satte ild på bygningene.

Ute på Bakke lå et nonnekloster — ennå minner Nonnegaten om stedet, og en mektig trebygning står på klostergrunnen, men ellers er ingen spor å se. Grunnen er ikke undersøkt og saga har glemt hva hun visste. Fornøyet er beretningen om islendingen Einar Skulason — kong Øysteins skald — som på grunn av besøk hos abbedissen i Bakke kloster kom for sent til kongens bord, og diktet på stående fot en skjemtsom vise!

I Bispegaten — foran Thomas Angells hus — har man funnet murrester som må knytte seg til Dominikanerklostret som antakelig lå helt ut på bakken mot elven. Dominikanerne kaltes også predikebrødre, et navn som gir bud om deres virke. Sortebrødre kaltes de også etter sin munkedrakt. Sortebrødrene hørte sikkert med til de munkene som fikk forbindelse med hjemmene og deres lærdom og

Tautra klosterruin. Det indre av klosterkirken

Schröder

kyndighet gjorde disse munkene tjenlige som rådgivere i mange spørsmål. Fullt så hyggelig er det ikke å minnes at dominikanerne var knyttet til inkvisisjonen med all dens uhygge og umenneskelighet.

Et kloster som omtales, men som en ikke med sikkerhet kjenner beliggenheten av i Trondheim, var Minoriternes kloster, de «små brødre» som også hos oss gikk under navn av gråbrødrene etter kuttens farge. Man har ment at minoritterne har fått bruke Olavskirken som ligger under det nuværende bibliotek og klostret må ha knyttet seg til denne kirken. Minoritterne hører egentlig til fransiskanerordenen som i sine ordensregler reagerte mot at klostrene etter hvert fikk lagt under seg så mange eiendommer og stor rikdom. Munkene skulle ved sin ytterst enkle levemåte påvirke menneskene ved sitt gode eksempel og bare leve av hva godgjørende mennesker ga dem. De kaltes tiggermunkene og hører vel til dem som fikk den sterkeste innflytelse hos befolkningen.

Munkehode fra Nidarosdomen

Men klostrene som fikk sin plass i omlandet gir oss bedre bilde av anleggene. Stort sett var de vel bundet av den form som en gang var skapt ute i Europa, men allikevel tilpasset stedet.

Det eldste finner vi på Tautra — øya som ligger like ut for Frosta. Det er som å komme til en annen verden — en mild naturskjønnhet som eier klosterfreden den dag i dag. Ruinene av den mektige kirken ligger ennå med murene som klart viser kirkerummet med de tilstøtende kapeller. Kirken er helt rektangulær — uten innsnevring av koret og måler utvendig 36,5 m i lengde og 13,5 m i bredde. Kapellene måler utvendig tilsammen 12×8 m. Mot vest står ennå den store portal med et høyt vindu over. En inngang på langveggen mot syd må ha ført fra klostergangen som vanlig var lagt inntil kirkemuren. Men nå ser en ikke flere bygninger. Mulig kan alle de bygninger som trengtes i klostret utenom kirken ha vært bygget av tre. Terrenget faller mykt ned mot fjorden og fra klostret har en det skjønneste utsyn. Det er som hele stedet har fått noe mildt over seg. Sjeldne blomster treffer en på ut over Tautra.

Kanskje er det mangt i klostersagaen som ikke er av det gode. Men ynden over stedet og den imponerende kraft i kirkebygningen vil ennå virke betagende på den som besøker stedet. Tautraklostret tilhørte Cistersienserne og er anlagt 25. mars 1207, ikke lenge etter kong Sverres død.

Ennå merkeligere enn Tautraklostret virker det annet cistersienserkloster som vi har i Trøndelag, nemlig Munkeby ved Levanger. Helt skjult ligger den svære kirkeruinen inne i skogen

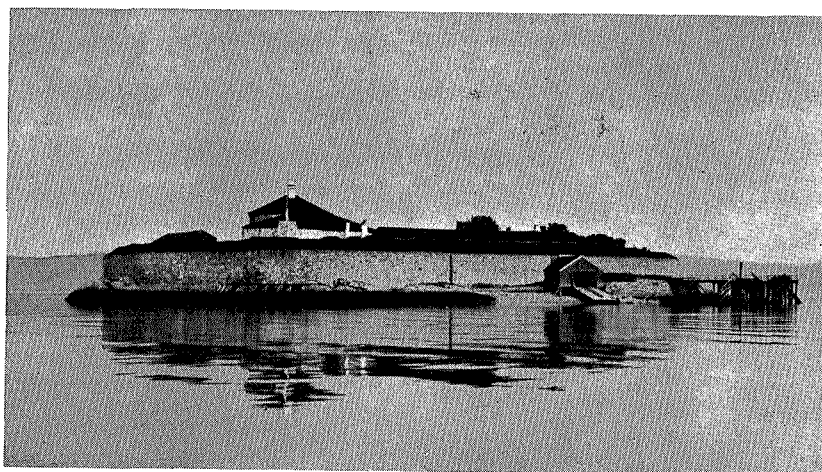
med en dyp fred over stedet og omgivelsene. Kirkerummet virker nesten lenger enn Tautrakirken, fordi det er så meget smalere ved Munkeby — bare 10 m utvendig mens lengden er hele 34 m. På nord- og sydsiden har det vært kapeller som innvendig måler 5×5 m. I lange tider ble klosternavnet nektet Munkeby, inntil funnet av et pavebrev fastslo at det virkelig hadde eksistert et Munkeby kloster. Kirkens form burde vel også gitt tvilerne beskjed om at det ikke var en alminnelig soknekirke man hadde for seg.

Hode av klebersten funnet ved Elgeseter kloster

Mest sagnomsust er vel nonneklostret på Rein i Rissa — herlig beliggende oppe på en høyde hvor nu hovedgårdens hus ligger like inn til klosterruinen. Tilknytningen til hertug Skule — han var klostrets grunnlegger, har nok gitt farve til klosterhistorien. Skules søster, Sigrid Bårdsdatter, som hadde sittet som frue til Austråt og som vel har vært med ved reisningen av kirken der ute på det store gods, ble den første abbedisse på Rein. Man vet ikke hvilken orden klostret tilhørte og det er sørgelig at vi ennå ikke har fått en grundig bygningsmessig undersøkelse av de interessante ruinene. Hvis de tidligere undersøkelsene er å stole på, har kirken opprinnelig vært en korskirke, senere utvidet med et langt skip mot vest. Korskirken har hatt en samlet utstrekning på 25 m hver vei og over midtfeltet må det ha vært et mektig sentraltårn. Skipet er innvendig 32 m langt med en bredde på nesten 13 m. Ennå står vestgavlen med sin nydelige portal, men sideveggene i skipet er borte — brukt til murarbeider ved andre kirker.

Til Reinsklostret kom Håkon Håkonsons dronning Margrete — Skule Bårdssøns datter — fulgt av sønnen Magnus. Som enke levde hun sine siste år på Reinklostret.

Munkholmen

Schrøder

Visst har vår tid glemt meget av hva klostrene har betydd i vårt kulturliv. Hvem tenker vel i dag på at der ligger en folkelig vurdering av svakheten ved disse så ideelt oppbygde institusjoner, når barna synger og leker

Munken går i enge den lange sommerdag.
Hva gjør han der så lenge, hva gjør han der idag?
Han plukker røde roser og sanker røde bær,
og dertil krusemynter til den han har kjær.

Munken breder ut sin kappe så grå
og beder skjønnyomfru at knele derpå — —

All den flid og kyndighet som gavmildt ble bredd ut blant folk har nok bidradd til at man så gjennom fingre med utglidningen. Det hemmelighetsfulle i klostrets lukkethet, munkers og nonners regelbundne fromhet, sangen som kunne høres over klostermurene, skjønnet i altrenes rike utsmykning og i de stille bueganger omkring klostergårdens blomsterhave, den faste rytme som gjennom klosterklokkens bud delte dagen inn, har gitt omgivelsene noe av

den samme rytme som klosterlivet tilsiktet. Gjestfriheten i klostret ble også et eksempel som falt sammen med folkets nedarvede verdighet i behandling av fremmede som kom til stedet. De stadige besøk av fromme vandrere som kunne fortelle ute fra verden, de geistliges skrivekyndighet og deres lærdom på områder som var ukjent for den alminnelige mann måtte skape respekt.

Bruk av latin i bønner og messebøker skapte også noe av mystikkens skjær over klostresamfundet, og fremfor alt munketidens evne til å skjule identiteten skapte det hemmelighetsfulle som samlet seg i ordet «formummet». Kanskje lever det ennå i oss noe av den ærbødighet som det edle og opprinnelige ved klostrene skapte. Kanskje er det slike halvglemte minner som ennå får oss til å føle freden når vi står på klostergrunn.